

CAPITOLUL I

Sosirea Misiunii Militare franceze conduse de generalul Henri M. Berthelot în România

La 15/28 august 1916, România intra în Primul Război Mondial pentru înfăptuirea dezideratului unității naționale depline. După o serie de succese obținute pe frontul din Transilvania, când au fost eliberate unele teritorii, inclusiv orașe importante precum Brașovul, a urmat un adevărat dezastru la Turtucaia pe 28 august/10 septembrie, când trupele române au suferit pierderi considerabile. Relevând acest lucru, colonelul englez Thomson, atașatul militar al Imperiului britanic în România, consemna: „Pierderile de vieți și lucruri sunt înspăimântătoare.”¹ În aceste condiții, comandamentul militar român a retras forțe importante din Transilvania, deplasându-le pe frontul din Dobrogea. Cu toate eforturile făcute, unitățile române aflate aici nu au putut să facă față furibundeii contraofensive germano-bulgare. Inamicul cucerise deja sudul Dobrogei și se pregătea să ocupe întreaga provincie. Feldmareșalul

german August von Mackensen urma să forțeze Dunărea, fapt care crea îngrijorare în rândurile autorităților militare și guvernamentale române.² La acestea se adăuga ofensiva declanșată de trupele germano-austro-ungare, care, profitând de inactivitatea forțelor franceze de pe frontul de vest, și-au întărit efectivele și dotarea tehnică. La 1/14 octombrie 1916, ministrul plenipotențiar al Franței în România, Auguste-Félix-Charles de Beaupoil, conte de Saint-Aulaire, își avertiza superiorii că diviziile germane comandate de generalul Kurt von Morgen au trecut la o ofensivă în zona Rucăr–Dragoslavele. Deși inițial ofensiva a fost oprită de către Divizia 22 infanterie, pericolul nu a trecut.³

În aceste condiții foarte dificile, regele Ferdinand, în calitate de comandant suprem al armatei române, a cerut autorităților franceze „să trimită pe lângă Înaltul Comandament român, un general francez calificat, care să-și facă auzit punctul de vedere și să colaboreze la conducerea operațiilor.”⁴ La 3/16 septembrie 1916, Ion I.C. Brătianu, prim-ministrul liberal (1914-1918), solicita prin intermediul atașatului militar al Franței în România, colonelul Maurice Despres, expedierea a 20 de ofițeri francezi de la diferite arme și cu experiență pe câmpul de luptă pentru a acorda asistență autorităților militare române. Relevând acest lucru, I.G. Duca, ministru în guvernul liberal și unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai șefului Partidului Național Liberal (PNL), consemna în memoriile sale că Ionel Brătianu s-a gândit să suplinească lipsa de experiență a comandanților români referitoare la strategia și tactica militară „făcând apel la sprijinul francezilor spre a le cere o misiune militară care să ajute comandamentele noastre cu sfaturile și cu experiența ei. Guvernul francez consimte, Joseph Joffre, șeful Statului

Major General al armatei franceze, desemna ca șef al Misiunii Militare franceze în România pe Henri Mathias Berthelot, adică pe generalul care îl ajutase în calitate de șef de stat major în Bătălia de pe Marna (septembrie 1914) și care trebuia să ne aducă servicii atât de mari.”⁵

Tot în ziua de 3/16 septembrie 1916, contele de Saint-Aulaire ceruse guvernului de la Paris trimiterea unei misiuni militare franceze în România.⁶ Datorită acestor intervenții, cabinetul de la Paris a răspuns cu promptitudine, acceptând alcătuirea acestei misiuni militare. Desemnarea generalului Henri Mathias Berthelot nu a fost întâmplătoare. El avea o experiență bogată pe câmpul de luptă și era un profesionist desăvârșit. Alsacian de origine, comandantul misiunii s-a născut în localitatea Feurs, din departamentul Loire, la 7 decembrie 1861. Ca și tatăl său, care era căpitan de jandarmi, viitorul general a îmbrățișat cariera armelor. Pe 29 octombrie 1881, la vârsta de 20 ani, devenea elev al celebrei școli militare de la Saint-Cyr din Paris. Ceea ce frapa la tânărul Henry M. Berthelot erau vivacitatea, inteligența și vasta cultură, fiind în același timp un bun psiholog și organizator. După absolvirea școlii, a fost avansat la gradul de sublocotenent de infanterie. Cariera militară și-a început-o în colonii, mai întâi în Algeria, iar din 25 august 1887 ajungea în Indochina, unde a stat mai puțin de un an, reîntorcându-se în Franța. În colonii s-a remarcat ca un bun militar, dar mai ales ca un bun organizator și diplomat, reușind să rezolve conflictele ivite între diferite triburi. La 22 mai 1888 se înscria la Școala superioară de război pe care o termina în 1890. În anul 1914 se afla în fruntea Diviziei 33 infanterie de rezervă; a fost însă rechemat la Marele Stat Major al armatei franceze, devenind „unul din principalii

colaboratori ai învingătorului de la Marna, generalul Joffre.”⁷ În august 1914, cu Divizia 33, Berthelot participa la primele confruntări militare împotriva trupelor germane la Morhange și Sarreburg.⁸ A fost avansat general de divizie și desemnat ajutor al Comandamentului armatelor de nord-est. După aceea a primit comanda sectorului de la Soisson. Între 5-12 septembrie 1914, datorită tacticii ofensive, a obținut unele succese militare în cadrul participării la Bătălia de pe Marna. Contemporanii l-au apreciat pentru calitățile sale militare și sufletești. Generalul Maurice Gamelin, viitorul șef al Marelui Stat Major al armatei franceze, pe atunci comandant de batalion, remarca în memoriile sale, publicate după patru decenii de la derularea evenimentelor, calitățile militare și organizatorice dovedite de H.M. Berthelot în timpul victoriei obținută de armata franceză pe Marna.⁹ La rândul său, Robert D. Aspery remarca calmul imperturbabil și optimismul generalului Berthelot în cadrul aceleiași bătălii.¹⁰ Această bătălie, considerată una dintre cele mai mari din istorie, a pus față în față armata germană condusă de generalul Moltke și pe cea franceză având în frunte pe generalul Joffre.

În lunile august, septembrie și octombrie 1915, viitorul șef al Misiunii Militare franceze în România s-a remarcat în aprigele bătălii de la Argonne și Champagne. În anul următor, s-a distins în lupta de la Verdun.¹¹ La 1 octombrie 1916, când avea aproape 55 de ani și o bogată experiență de comandă a unor divizii și corpuri de armată, H.M. Berthelot a fost numit șef al Misiunii Militare franceze în România, părăsind Parisul în aceeași zi.¹² Era un om înalt, voinic, puternic, foarte jovial și extrem de gurmând. Nicolae Iorga, care l-a cunoscut foarte bine, îi face în amintirile sale un portret extrem

de veridic: „Franța alesese bine trimițându-ne, din nenorocire prea târziu, împreună cu un grup de ofițeri, care știau ce înseamnă nu războaie ca pe vremea lui Cernel, ci teribilul război modern, pe generalul Berthelot. Jovialitatea lui de voios burghez francez, netulburat nici în cele mai grele clipe, marea seriozitate cumpănitoare, ascunsă sub zâmbetul lui larg, cu ochii în lacrimi, cunoștințele căpătate, în momentul respingerii atacului german acasă la el, în zilele de cea mai mare răspundere, se uneau la dânsul și cu tradiția pe care o reprezenta, iubind-o și pe care o aveam și noi în toate amintirile noastre. Nu ne zicea mare lucru un general în automobil, care părea că fuge, pe când generalul în tunică albastră, cu chipiul roșu, cusut cu aur, mare, voinic, frumos, călărind un cal de rasă, ne apărea ca însăși imaginea unui război în care, după cazurile cele mai rele, este încă puțința de revanșă și de glorie.”¹³ Generalul Radu Rosetti, care s-a aflat o perioadă importantă de timp în preajma comandantului militar francez, îi face un portret veridic în memoriile sale publicate postum: „Era înzestrat cu o memorie fenomenală și cu o judecată rece. Muncitor, era de o meticulozitate deosebită și cerea precizie în toate. Nu se lăsa niciodată deznădăjduit, fondul caracterului său fiind de un constant și sănătos optimism.”¹⁴

Generalul H.M. Berthelot nu era prea lămurit asupra rolului și importanței misiunii pe care o conducea. În jurnalul său, el relatează astfel despărțirea de Franța: „Plecarea din gara Saint Lazare cu trenul 16.46. Un ofițer al Biroului 2 îmi aduce pe peron trei documente: un ordin de misiune, câteva directive și o notă privind noul rol al atașatului militar pe lângă Legația noastră din România. E încă neclar. Misiunea mea este extraordinară și poziția pe care o voi avea față de comandamentul

rus, precum și aceea de pe lângă guvernul român nu sunt deloc precise. Misiunea va fi ceea ce eu voi face!”¹⁵

Generalul Berthelot s-a văzut nevoit să traverseze o mare parte a Europei pentru a ajunge în România. Potrivit lui Pamfil Șeicaru, generalul Joffre l-a avertizat încă de la plecare spunându-i: „Rusia nu vă va privi că veniți cu ochi buni. Să nu aveți încredere în ei.”¹⁶ În fond, autoritățile ruse nu agreau o Românie unită, puternică, deoarece se temeau că noul stat, mai devreme sau mai târziu, va revendica Basarabia, locul unde locuiau câteva milioane de români.

Generalul Mihail Alekseev, șeful Marelui Cartier General (Înaltului Comandament) al armatei imperial ruse („*Stavka*”), nu a subapreciat prezența Misiunii Berthelot în România. Din acest motiv el a hotărât imediat trimiterea la București a unei misiuni militare ruse sub comanda generalului Mihail Beleaev. Ofițerii ruși din misiune au primit instrucțiuni precise care pot fi sintetizate în următoarele cuvinte: „Nu uitați că principalul nostru obiectiv este ca să împiedicăm Misiunea franceză să reușească.” Ideea era că o Românie ocupată până la Siret ar fi facilitat încheierea unei păci separate permițând împărțirea teritoriului său între Austro-Ungaria și Imperiul rus.”¹⁷

Într-adevăr, încă din 1915, guvernării țariști aveau în vedere aplicarea unui plan secret de împărțire a României între Rusia și monarhia dualistă austro-ungară. Unii contemporani afirmau că, în vara anului 1916, baronul Stürmer, în numele guvernului rus, ar fi încheiat un acord secret cu împăratul Germaniei, Wilhelm al II-lea, în vederea împărțirii regatului român.¹⁸ Din fericire, planul nu a mai fost pus în aplicare.

Din cauza motivelor amintite, relațiile între generalii Berthelot și Beleaev erau încordate. La rândul său, contele de Saint-Aulaire afirmă în jurnalul său că între generalii Berthelot și Beleaev au apărut controverse asupra retragerii generale în Moldova, retragere susținută cu tărie de șeful Misiunii Militare ruse în fața regelui Ferdinand în raportul zilnic din 9/22 noiembrie 1916.¹⁹

Potrivit documentelor vremii, generalul H.M. Berthelot a fost însoțit pe teritoriul românesc de o numeroasă misiune aeronautică alcătuită din 42 de ofițeri, 45 subofițeri, 36 de caporali și 162 soldați și civili, cuprinzând: piloți, mecanici, observatori. În România sosise deja, în perioada 16 iulie – 12 august 1916, un grup restrâns de piloți și tehnicieni francezi pentru a cunoaște starea aviației militare române și a avansa măsurile ce trebuiau luate.

Aviatorii francezi s-au integrat repede în escadrilele românești, unii chiar le-au condus. Directorul Direcției Aeronautice din Ministerul de Război era unul dintre cei mai curajoși și experimentați piloți francezi, sosit în toamna anului 1916, locotenent-colonelul Vergnette de la Motte. El a comandat pe frontul de vest una dintre cele mai vestite escadrile, MS 23, obținând la 2 noiembrie 1914 o strălucită victorie aeriană.

După două săptămâni de la începutul călătoriei, generalul Berthelot a ajuns în Iași, unde a avut parte de o caldă și impozantă primire din partea oficialităților locale și a populației bătrânei urbe. În memoriile sale publicate după șapte decenii de la desfășurarea evenimentelor, șeful Misiunii Militare franceze înfățișa modul cum a fost întâmpinat împreună cu principalii săi colaboratori la intrarea în fosta capitală a principatului Moldova de oficialități și un numeros public: „În cele din urmă ajun-

gem la Iași pe la 11 seara. O primire călduroasă ne așteaptă acolo. Fanfara ne întâmpină pe peron în acordurile *Marseillaise*-ei. Primarul orașului ne urează bun venit înconjurat de notabilități, de doamne și de o impresionantă mulțime ce aclamă Franța. Suntem bombardați cu flori și ni s-a pregătit o masă la restaurant. [...] Mâncăm repede, un tren special a fost pregătit și plecăm la miezul nopții într-un vagon salon înflorat peste tot.”²⁰

Înainte de a ajunge la București, generalul Berthelot și adjuncții săi s-au oprit la Periș, o reședință de vânătoare a regelui Ferdinand unde își avea sediul Marele Cartier General român. Aici, generalul francez a fost întâmpinat de suveranul României, premierul Ion I.C. Brătianu, contele de Saint-Aulaire și atașatul militar al Franței, colonelul Despres. Potrivit contelui de Saint-Aulaire, conducătorul guvernului român i-a adresat următoarele cuvinte înaltului oaspete francez: „Fi-ți binevenit, domnule general. Salutăm persoana dumneavoastră, dacă sunteți de acord, pe șeful de stat major general al armatei române.” Câteva zile mai târziu, regele Ferdinand – scria mai departe Saint-Aulaire – „reînnoi propunerea într-o formă și mai stăruitoare”.²¹

Unii observatori politici și diplomați occidentali doreau ca numirea șefului Misiunii Militare franceze în România la comanda Marelui Cartier General român să fie sigură. Generalul Berthelot a cerut timp de gândire, dar s-a decis să decline oferta, păstrând, conform opiniei lui Constantin Kirilescu, numai rolul de consilier ce-i fusese încredințat încă de la început.²² Potrivit lui I.G. Duca, șeful Misiunii Militare franceze „credea că n-am făcut greșeli, că nu putem urma o altă tactică decât cea urmată de Marele nostru Cartier și că, până la proba contrarie, nu ne sfătuiește ca în mijlocul

unor operații atât de grave și atât de delicate să schimbăm comandamentul suprem.”²³

Refuzul generalului Berthelot de a prelua șefia Marelui Stat Major al armatei române era determinată și de situația militară precară existentă pe front. Dobrogea fusese deja ocupată de inamic, iar trupele noastre din Transilvania se retrăgeau. Analizând poziția conaționalului său, contele de Saint-Aulaire ajunge la concluzia realistă, în opinia noastră, potrivit căreia: „Generalul socotea, pe drept cuvânt, că departe de a-și garanta autoritatea printr-un titlu zadarnic, el riscă să o compromită acceptând responsabilitatea unor eșecuri datorate unor cauze anterioare venirii sale. De acord cu mine, el răspunde regelui: «Prefer să rămân lângă dumneavoastră fără niciun titlu, numai cu bunăvoința mea».” Totuși, șeful misiunii franceze se afla în miezul evenimentelor. Același Saint-Aulaire scrie mai departe: „Generalul Berthelot, care asistă în fiecare dimineață la raportul asupra operațiilor în fața regelui la Marele Cartier General. [...] Pe lângă regele Ferdinand, generalul Berthelot, fără să ridice vreodată tonul, va exercita asupra armatei române un fel de dictatură a competenței, a sângei rece, a optimismului, a surâsului și chiar a gastronomiei.”²⁴ Într-adevăr, generalul Berthelot era un om plin de viață, jovial, care nu se temea de greutate, afișând un optimism robust. Evidențiind acest lucru, I.G. Duca afirma în memoriile sale că șeful Misiunii Militare franceze, „fără a ne ascunde seriozitatea situațiunii, ne-a îmbărbătat prin optimismul său firesc și mai cu seamă prin nota sa de absolută încredere în rezultatul final pe care ne-o aduce din Franța”²⁵. Regina Maria a fost și ea plăcut impresionată, notând în memoriile sale, la 12/25 octombrie 1916: „Am văzut pe generalul Berthelot, am avut cu el o lungă și serioasă convorbire, căci

CUPRINS

CAPITOLUL I

Sosirea Misiunii Militare franceze conduse
de generalul Henri M. Berthelot în România ... 5

CAPITOLUL II

Generalul Berthelot și refacerea armatei române
în Moldova. Marile victorii de la Mărăști,
Mărășești și Oituz 37

CAPITOLUL III

Înteruperea operațiunilor militare pe frontul
din Moldova. Plecarea misiunii franceze
din România..... 93

CAPITOLUL IV

În fruntea armatelor aliate de la Dunăre
în toamna anului 1918 129

CAPITOLUL V

Generalul Berthelot și recunoașterea
internațională a făuririi României Mari..... 171

CAPITOLUL VI

După Marea Unire în România întregă.
Trecerea în eternitate..... 205